

RAAMATUTE RETSENSIOONID, UUDIS- JA UNUSTAMATA KIRJANDUS

KAKS UUSTRÜKKI

“Üliõpilasseltsi “Liivika” Toimetised” on oma 15. ja 16. numbri näol taaselustanud kaks Eesti põllumajanduse ajalukku läinud teost: 1) Th. Pooli "Maauuendus Eestis ja selle tulemusi" ja 2) A. Eisenschmidt "Kodumaa põllutöö põhjalikumaks muutmise küsimus". Mõlemad väljaanded on koos saatesõnaga uustrükki toimetanud meie seltsi auliige dr. E. Järvesoo. Allpool on püütud lühidalt refereerida nimetatud trükiseid.

G G
G

Th. Pool. MAUUENDUS EESTIS JA SELLE TULEMUSI. 2 tr. dr. E. Järvesoo saatesõnaga – Toronto/Tartu, “Üliõpilasseltsi “Liivika” Toimetis” nr. 15, 1993. - 41 + 6 lk.

Käesoleva aasta 10. oktoobril täitub 75 aastat päevast, mil Eesti Asutav Kogu võttis vastu maaseaduse. Selle seaduse ja sinna juurde kuuluvate valitsuse määruste väljatöötamisest võttis Th. Pool osa aktiivsemalt kui ükski teine. Seepärast on ka arusaadav, et just temale tehti 1936. aastal ettepanek esineda vastavasisulise ettekandega soome-ugri kongressil. Hiljem see ettekanne trükiti ja see ongi siinkohal kõne all.

Th. P. annab oma kirjutises kõigepealt ülevaate meie agraroludest enne Eesti iseseisvumist. Muide, selle probleemiga on Th. P. põhjalikult tegelnud juba üliõpilasena, nagu see nähtub Piistaoja arhiivi materjalidest. Ta näitab, kuidas tekkisid rüütli- ja riigimõisad (domeenid). Samuti käsitleb autor pastoraatide ja õigeusu kiriku maade teket ning nende omanike õigusi. Edasi selgitab ta, et nii rüütli kui ka pastoraatide käes on juriidiliselt 3 liiki maad: 1) mõisamaa, 2) kvoote- ja kuuendikumaa ning 3) talumaa. Selles jaotuses antakse eriline selgitus kvoote- ja kuuendikumaale. See tekkis siis, kui teoorjus asendati raharendiga, sest mõisal tekkis siis vajadus omada alalisi töötajaid. Nende ülalpidamiseks lubas seadus omaette kategooriasse kuuluvat maad. Kust see maa tuli?

Th. Pool ütleb, et "kvoote- ja kuuendikumaade tekkimine moodustab ühe tumedama punkti Eesti agrarajaloos". See maa tekkis ühel või teisel viisil talumaa arvelt. Mõis ei talitanud ka pahatihti seaduse järgi, ta kasutas kvoote- ja kuuendikumaad osaliselt nii nagu mõisa oma maad. Üldse oli enne maareformi praeguse Eesti territooriumist 58 % maast (üle 2,4 mln. ha) suurmajapidamiste (mõisad, pastoraadid) käes.

Suure osa bro ~~õtabris~~ alla maareformi küsimus. Autor vaagib maareformi põhjusi, aga ka seadusi, mille kohaselt see läbi viidi. Maareformi toetiku moodustavad kolm seadust: 1) maaseadus, 2) riigimaade põliseks tarvitamiseks ja omanduseks andmise seadus (1925) ja 3) võõrandatud maade eest tasu maksmise seadus (1926).

Mitte vähema tähtsusega ei ole aga ka 28. jaanuari 1920. aasta valitsuse määrused maareformi teostamiseks, mille 139 punkti reguleerivad maareformi teostamist.

Maaseadus ei puudutanud mõisnikelt ja kirikutelt võõrandatud maa eest tasumise küsimust. Vasakpoolsed parteid tahtsid seadusega võõrandamisele kuuluva vara tasuta üle võtta, sest nende arvates oli see ju eestlastelt röövitud. Kuid parempoolsed ei nõustunud sellega, arvates, et see tekitab rahvusvahelisi probleeme (meie valitsust oleks siis hakatud pidama kommunistlikuks). Seepärast nägi maaseadus tasumise ette, tasumäära pidi otsustama sellekohane eriseadus. Selle vastuvõtmine jäi aga hulgaks ajaks stoppama ja see sai Riigikogus vastu võetud alles 1926. aastal. Ülevõetud mõisamaa hind tuletati

puhtakasurublade põhjal, arvestades, et puhtakasurublad moodustavad 2,66 % maa väärtusest. Mõisatel olnud võlad võttis Eesti riik enda kanda, makstes ülevõetud maa ja inventari eest sellavõrra vähem. Seadus nägi ette, et tasu makstakse pantkirjades, mille riik kustutab 55 aasta jooksul. Muide, peaaegu sama pika aja jooksul pidid maasaajad (asunikud) ka oma maa eest tasuma. Võõrandatud maade eest tuli mõisnikele tasuda 13 247 000 krooni, lisaks riigi kaudu võetud 66,4 mln. krooni suurust võlga. Kirikutelt võõrandatud vara eest tuli riigil tasuda 1 242 000 krooni. 1. aprilliks 1935 oli umbes kaks kolmandikku maksmisele minevast summast mõisnikele tasutud.

Maaseaduse kohaselt maad uutele talunikele (asunikele) ei müüdüd, esialgu see renditi vaid põliseks pärandamisõigusega kasutamiseks.

Seadusega kehtestati, et juhul kui asunik tahab oma koha ära müüa, siis on riigil ostu eesõigus. Samuti ei tohtinud müügitehinguga ühe isiku kätte koonduda üle 50 ha maad. Siinjuures on huvitav märkida, et tollal oli maareformi eesmärgiks varustada võimalikult palju maaelanikke maaga ja igati püüti ära hoida maaga spekulatsioon. Praegused seisukohad on otse vastupidised. Nüüd on eesmärgiks suured, rohkesti turutoodangut andvad talud (omanikuga "kolhoosid" või "sovhoosid"), kusjuures see, et suur osa maarahvast seejuures maast ja tööst ilma jäävad, poliitikuid ei huvita. Maad hakati müüma 60-aastase järelmaksuga (4 %-lise intressimääraga). Väljaantud laen kindlustati teise, 35-aastase kestusega obligatsiooniga, mille intressimääraks oli 2 %. 1935. a. ühendati mõlemad võlad (ühes vahepeal juurdetekkinud võlgadega) ühiseks 2 %-lise intressimääraga võlaks kestusega kuni 60 aastat. Maa hind määrati puhtakasurublade järgi - 11 kr, saartel 9 kr ühe puhtakasurubla kohta.

Mõneti segaseks on jäänud küsimus, kui palju uusi talusid maareformi tulemusel tekkis. Ka kõne all olev bro □ üüris toob Th.
uusi asunduskohti rajati 52 558, pindalaga ca 600 000 ha. Lk-lt 20 loeme, et neid loodi ajavahemikus 1919...1935 ühtekokku 56 330, millest 1. aprilliks 1935 oli kantud kinnistusraamatusse 54 141. Kogu jagatav osa ei läinud siiski uute talude asutamiseks. Peale selle müüdi umbes 24 000 endist renditalu (470 000 ha), mis olid aegade jooksul mõisa maadele tekkinud. Väikekohtadele anti juurdelõigeteks 33 360 ha.

Oma bro □ üüris toob Th.
ligilähedaselt 50 mln. krooni. Selle summa sees on aga 20 mln. krooni näol operatsioonifond, mida kasutati laenude andmiseks. On rohkem kui selge, et ka praegune maareform nõuab eelkõige vastava fondi moodustamist, see käivitaks ettevõtluse. Selle suurus peaks ulatuma poole miljardi kroonini, millist raha aga pole mitte kuskilt võtta.

1929. a. võeti vastu asunduskapitali seadus. Asunduskapitali suurus oli 1935. a. lõpul 65 mln. krooni. Aastas laekus siia intresside ja laenude kustutuse näol 3,5...4 mln. krooni. Selle abiga planeeriti igal aastal rajada 400...500 uut talu, tehes selleks kulutusi miljoni krooni ulatuses. Asundustalu müügihinnaks ühes hoonestuslaenuga oli keskmiselt 244 kr/ha.

Oma töö lõpuosa pühendas Th. P. maauuenduse majanduslikele tulemustele. Selleks toob ta ära põllumajandusliku kogutoodangu dünaamika aastatel 1922/23 kuni 1934/35. See oli kasvanud selle aja jooksul 30,4 %. Kui 1922/23. a. toodeti riigis kokku 395 192 tonni piima, siis 1934/35. a. juba 817 527 tonni, järelikult rohkem kui suudame praegu toota. Munatoodang kasvas 39,7 miljonilt (1922) 108,6 miljonile (1935). Teravilja toodeti ajavahemikus 1920...24 477,6 tuh. t, ajavahemikus 1930...34 601,7 tuh. t keskmiselt aastas. Ka teraviljatoodangu osas on Eesti riik langenud 1930-ndate aastate esimese poole tasemele, kuigi vahepeal saadi vilja märksa enam.

Tehes käsitletavast bro □ üüris toob Th.
maareformi käik ja tulemused üldistada. See töö on ka ainukene ulatuslik ülevaade tollasest tööst. Siinkohal ei saa jällegi mainimata jätta, et praeguse maareformi kohta puudub vähemgi ülevaade. Võib küll öelda, et praegune maareform alles algas ja selle üldistamiseni kulub aega. Kuid miks ei võiks üldistust teha näiteks seisuga 1. jaan. 1994. Kuigi see oleks vaheüldistus, oleks sellest ikkagi suur kasu.

Lõppkokkuvõttes ütleb Th. P.: "Maareform on Eesti iseseisvuse tulemuseks ning selle pandiks tulevikus. Ta on kindlustanud eesti rahvale eluruumi oma aastatuhandeid asustatud kodumaa pinnal ning aitab seda kaitsta tulevikuski väliste sissetungijate vastu."

Paraku oli sisetungijate jõud nii suur, et suutis tollase maareformi tulemused nullistada. Nüüd seisame jällegi tee algul. Missugune peaks olema küll see maareform, mis nüüd kõige rohkem sobiks, pole kellelegi selge. See, mis selles osas seni tehtud, on üsna abitu.

G   G
G

Dr. Aleksander Eisenschmidt. KODUMAA PÕLLUTÖÖ PÕHJALIKUMAKS MUUTMISE KÜSIMUS. 2 tr. dr. E. Järvesoo saatesõnaga. – Toronto/Tartu, "Üliõpilasseltsi "Liivika" Toimetis" nr. 16, 1993. - 63 lk.

Prof. dr. E. Järvesoo järjekordseks üllatusettevõtmiseks oli ühe selle sajandi alguses publitseeritud põllumajandustrükise teistkordne väljaandmine. Töö on igati õnnestunud. Esiteks on praeguse põlvkonna põllumajandusspetsialistide kätte toimetatud tükike meie põllumajanduse ajalugu, millest on üsna palju õppida. Teiseks väärib esiletõstmist bro üüri eeskujulik vormistamine, mille eest tuleb tänada Tartu Ülikooli kirjastusgruppi.

Autorivaliku õigustamiseks ütleb E. Järvesoo oma saatesõnas, et kõne all olevast teosest tehti uustrukk kahel põhjusel: 1) see oli Eesti esimene põllumajanduse arendamise kava, 2) selle sisust saab tõmmata paralleeljooni käesolevasse aega.

A. E. bro üüri põhiosa (5 põllutööks ja kuidas muudame kodumaa põllutööd põhjalikumaks?" alla. Vahemärkusena olgu mainitud, et kaasaegses kõnepruugis sobiks selles küsilauseelises pealkirjas põhjalikkuse asemele intensiivsus paremini. Keel areneb. Peale paari sissejuhatava lehekülje peatub autor siin maaharimisel, väetamisel, söödatootmisel, maaparandusel, sordivalikul ja sordiparandamisel, karjapidamisel ja piima käsitlemisel, aiatööl, ühistegevusel ja põllumajanduslikul haridusel.

Sissejuhatusest saame teada, et põllumajanduse intensiivistamise küsimuse tõstis põllumajandusseltside töös üles Jaan Tõnisson, kes tollal oli Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi president. Siin vaeb A. E. ka kaht seisukohta: 1) põllumajanduse intensiivsuse tõstmise eelduseks on talude osatahtsuse suurendamine, 2) intensiivistamine peab algama igas talus sõltumatult sellest, missugune on suur- ja väikemajandite vahekord. Ta on seisukohal, et õige on teine tee.

Maaharimist käsitledes jaotab A. E. taime "jõu" kaheks: 1) jõud, mis kulub kasvamisel takistuste võitmiseks, 2) jõud, mis jääb sellest üle ja koguneb saaki (vrd. loomade elatus- ja tootmissöödaga). Maaharimine peab aitama taimel esimest kululiiki vähendada. "Kõige vähemate jõukulutustega on taime juurte töö siis ühendatud, kui maapõhi, milles juured kasvama peavad, nõnda peeneks on haritud, et tema nagu peenikestest tangu- või manna-jahu terakestest koos seisab. Umbes niisugune peaks põllumaa olema, nagu värskelt ülesaeatud ja siis sugu kokku vajutatud müttahunnik," kirjutab A. E. Võiks küsida, mida ütleks A. E. nüüd, kui rasked traktorid ja põllutööriistad mulla nii kokku suruvad, et õhk ka läbi ei pääse?

A. E. rõhutab sügavkünni ning rullimise tähtsust. Ta väidab, et sügavamalt kui 5 tolli küntakse meil harva, kuid künd võiks olla kahekordselt sügavam. Maaharimise sügavust aitaks tõsta põhjakohendaja. A. E. arvab, et ainuüksi nõuetekohase maaharimisega on võimalik põllusaake kahekordistada. Ei ole ka võimatu, et juba lähemal ajal "mootorijõulised maakaevajad" väikekohapidaja põllule jõuavad, arvab A. E.

Väetamisest rääkides ütleb ta, et "iga korraliku ja põhjaliku väetamise aluseks on laudasõnnik. See mitteüksnes ei toida taimi, vaid teeb ka maa kobedamaks, intensiivistades mullabakterite tegevust." Kuid ka mineraalväetistesse suhtub A. E. soosivalt: "Kunstline väetus tasub ennast meie kodumaal väga hästi ja tema tarvitamine peaks palju laialisemalt maad võtma, kui see seni sündinud on." Mineraalväetisi soovib ta eelkõige söödakultuuride väetamiseks.

Söödatootmisest rääkides tõstab A. E. esiplaanile ristiku. See võib anda 120...150 puuda vakamaalt (51...65 ts/ha). Ristikupõllu vakamaale on aga vaja anda kott kaalisoola ja teine superfosfaati. Puhta ristiku kõrval peaks olema aga ka segahein, s.o. ristiku-timuti segu, sest puhas ristik võib äparduda. Põllul soovib ta juurvilja rohkem kasvatada - üks väli

külvikorras võtta juurvilja alla. Kesal tuleks kasvatada haljassegatist. Mahajäetud olukorras on heina- ja karjamaad. Siin aitab maaparandus.

Maaparandust takistab aga kaks asjaolu: 1) asjatundjate puudumine, 2) maaparanduslaenu puudumine. Tollal olid küll juba esimesed maaparandusinspektorid ametis, kuid neid oli vähe. Kuidas maaparanduslaenu andma hakata, selles osas annab A. E. üksikasjalikku nõu ja tundub, et selle nõu järgi tuleks ka praegu talitada. Paraku ei arvesta keegi laenuandmisel "akumulatsiooniga", otsekohe paneb pank kõrge intressimäära (25...30%) peale. Maaparanduses võiks aga mingil määral laenuprotsenti nõuda kolmandast aastast alates, mitte enne, kogu laen tuleks anda aga vähemalt 10 aasta peale. A. E. näeb maaparandusühistute asutamises ühte edasisammumise võimalust.

Kuigi A. E. tegeles tollal juba edukalt sordiaretusega, ei pühenda ta antud bro sordiaretusele kuigi palju ruumi. Oma põhimõtte ütleb ta aga välja: "... igale nurgale omad parandatud maasordid kõige tulusamad pidada on". Väljatoodud sortide kasutamist peab ta õnnemänguks, need võivad oma head omadused siinsetes oludes kergesti kaotada. Sordiparandus saab toimuda seemneviljaühistute kaudu. □ üüris

Kuigi loomakasvatus ei ole olnud A. E-le nii südamelähedane kui taimekasvatus, ei saa ta ka sellest oma bro kodumaal põlevamateks päeva küsimusteks". On vaja suurendada loomade arvu, kuid see saab võimalik olla vaid siis, kui söödatootmine edasi läheb. Kaks ühissetevõtte vormi tõstab autor oma töös esile: karjakontrollühistud ja pulliühistud. Selleks ajaks olid esimesed karjakontrollühistud juba tekkinud (esimene alustas tööd 1909. a.), A. E. aga leiab, et nende tööd on nüüd vaja ühtlustada, on vaja nende jaoks juhtorganit (-organisatsiooni). See juhtorgan peaks hakkama ka karjakontrollassistente koolitama. □ üüris mööda min

A. E. puudutab siin ka veiste tõuküsimust. " Kõik äranägemised kalduvad sinna poole, et kõige rohkem lootusi tõesti häid tagajärgi näha, ikka ainult püüdel on, kohalikku maakarja välja arendada. Kõik meie praegused kulturatõud on omad hääd omadused ja hää kuulsuse ikka ainult kui kavakindla paranduse alla võetud maatõud võitnud." Kuigi hulk karjapidajaid pooldavad maakarja, on tegelikult vähe ära tehtud. Tohiks aga nõuda, "et kodumaa põllumehed ühel meelal kodumaa maakarja parandamist oma ülesandeks teeks".

See oli maakarja vaimustuse aeg, mille mõju all oli ka A. E. Kuid mõne aja pärast hakkas see vaimustus vaibuma, karjainstruktoritest läks Jaan Mägi õige pea anglerite poolehoidjate kilda, Piistaoljal vahetas Mart Pool maakarja mustakirju karja vastu välja. Ja nüüd on maakarjast järel vaid riismed. Nii et see A. E. soovitus ei realiseerunud.

A. E. viitab sellele, et vajalik on tõuraamatuühisus ning et selle asutamine on juba jutuks olnud. Talukarja tõuraamatusse võtmine algas kaks aastat hiljem, 1914. aasta augustis. Lõpuks räägib autor ühisiimatalituste ja tapaühisuste asutamise vajalikkusest.

Et aiatöö hoogu läheks, on vaja leida aiasaadusteks turgu. Tartu Aiaviljaühisus on selles osas juba algust teinud. Selgub, et viimane on mingi töökoja aiasaaduste töötlemiseks käiku pannud. A. E. leiab, et sellest ühisusest tuleks ka mujal eeskuju võtta. Konkreetseid aiatöö õpetusi A. E. siinkohal ei jaga, seda poleks olnud võimalik ka nii väikese bro juures teha. □ üüri mahu

Eelviimane peatükk, mis käsitleb ühistegevust, kordab mõneti seda, mis eelnevate allosade juures kirja pandud (laenu-hoiu ühisused, maaparanduslaen, majandusühisused, kaubarvitajate ühisus, masinatarvitajate ühisus, karjakontrollühisus, tõuparandusühisus, piimatalitused, tapaühisus).

A. E. teeb vahet ühistute ja eraärimehe tegutsemise ajendite vahel. "Eraärimees ei tee enesele tööle asudes mitte esimeseks ülesandeks põllutöö tõstmiseks kaasa avitada, vaid tema näeb oma ülesannet - vähemalt oma pääülesannet - selles, et tema oma tööjõudu ja kapitali tööle pannes ka nõnda töötaks, et see tarvilikku kasu üle jätaks, mis päale oma ülespidamise ka äri laiendamiseks ja võimalikult ka uute ettevõtete elule kutsumiseks ulataks... Majandusühisuste ülesandeks on aga kõiki põllutöötarbeaineid... võimalikult kõrges hääduuses, selle juures aga võimalikult mõõdukate hindadega kätte muretseda." On ilmne, kelle poolt A. E. on.

Kaasaja lugejale on tänapäevaga paralleelide tõmbamise mõttes üks üpris kena lookene A. E. bro tööstus teeks vea, kui ta põllumeeste soove hakkaks tähele panema. Tööstuse ülesandeks on □ üürist pakkuda. N

hoolitseda, et temasse pandud kapital võrdlemisi rohkesti kasu tooks. Kui mõni kaup ei ole sobiv, siis ei ole tööstuse peaülesanne mitte selleks, et seda paremaks teha, vaid otsida teises kohas teisi lolle, kellele saab mõne aja jooksul selle kauba kaela sokutada, pärast seda otsitakse jälle uusi turge. "Tööstuse mees ei tohi nii väiklane olla, et ta ühe müügikoha külge rippuma jääb. Ilm on sedavõrd suur ja inimese elu sedavõrd lühike, et omale pisut liikumise vabadust lubada võib."

Ma ei karda öelda, et tänapäeva ärimehed (olgu nad Rootsi või Maarjamaa mehed) täpselt samasuguse arusaamisega põllumeestesse suhtuvad. Siiani on näha, et kõik nad on põllumehe koormimise ja petmise peal väljas. Põllumehele oleks sellises olukorras turvateenistust vaja, aga valitsus pistab oma pea põõsasse, tema ei näe midagi, mis riigis toimub.

Pikemalt peatub A. E. põllumajandusharidusel. Tollal puudusid veel põllutöökoolid, kuid kursustega oli juba algust tehtud. Kursuste läbiviimine läheb raskelt. õpetajaid on leitud, aga õppevahendid puuduvad sootuks, laboratooriumidest rääkimata. Kõne alla võeti koolitalu soetamine. Joonealusest (lk. 56) selgub, et 1912. a. 4-kuuse kursuse lõpetajad olid kokku pannud talu ostmiseks esimese põhikapitali, kuid A. E. on jätnud märkimata, kui suur see summa oli.

Kuid A. E. nägi ka seda, mida me nüüd hästi tõdenud oleme: kool üksi ei aita, kui põllumees omal jõul oma kutsehariduse tõstmiseks midagi ära ei tee. Kõigepealt tuleks põllutöökirjanduse väljaandmise eest hoolt kanda. A. E. kurdab, et paari tuhande eksemplarilised põllutöökirjanduse tiraazid aastateks jäävad müügilehti. Vägagi tänapäevane nähe. Ega 1993. a. pole põllumajanduskirjandust rohkem ilmunud kui 1913. aastal, pigem vähem, ja ilmunugi jääb letile seisma. Ka "Põllutööleht", mille A. E. käiku pani ja mitme aasta jooksul toimetas, ei suutnud koguda tippaastatel üle 2200 tellija.

Oma bro

□üürist kokkuvõte

vedrukultivaatorid ja maakaevamise masinad üksi ei sünnita veel kõrgemat maapõhja kulturat. Mitte äratundmine üksi, et nõuete kohaselt haritud maa taimede juurtele kasvamist suurel määral kergemaks teeb ja taimede maapõhja osadele võimalust annab, seda suuremaks kasvada, ei tõsta veel meie põllutaimede lõikusi. Mitte teadmine üksi, et üks viljasort tuntavalt suuremaid lõikusi ja üks lehm kaks korda niipalju piima võib anda kui teine, ei suurenda veel meie põllu- ja karjapidamise viljakust. Alles kõigi nende teadmiste ja äratundmistega peale rajatud tööviiside kava- ja järjekindel läbiviimine võib meid edasi viia."

Ü. Oll